

sket sig imidlertid hele tiden fra, men det er samtidig den eneste grund til, at der fortsat er håb om bedre tider. Hvis alt, der er til, er historie, verden, politik, så ville der ikke være nogen forskel på det gode og det onde. Vinder mennesket sit urørlige væsen ved at blive anerkendt som en moralsk, juridisk person, eller forudsætter menneskets urørlighed, som totalitarismen bringer i fare, ikke en helt anden og anderledes grund?

Det er ikke kun Augustin, som hun lader sig inspirere af, men den måde, hvorpå de homeriske krigere mødes og deles omkring en midte, der er indrømmet af guderne, danner forbillede for det hun kalder "the space of appearance" eller "the in-between". Arendt uddyber rigtignok aldrig de metafysiske højder, der åbner sig under den homeriske himmel og i de augustinske afgrunde i sjælen, men er det ikke den baggrund, der kaster lys over ethvert menneskeligt møde, hvor ud af springer venskab og kærlighed, ansvar, tilgivelse og håb. Når Arendt taler om menneskets værdighed og ret til rettigheder tænker hun det så rent verdsligt? Ja, vi er vendt tilbage til spørgsmålet, som præcis må forblive et spørgsmål – "for begyndelsen er også en gud, der opholdende sig iblandt menneskene redder alt". Hermed anbefales det at påbegynde læsningen af *Ondskabens banalitet*, der i sandhed kaster nyt lys over Hannah Arendts tænkning.

Jonas Holst Sørensen

Dannelse i Århus

Dannelse (red. Martin Blok Johansen), Aarhus Universitetsforlag, s.348, 298 kr.

1. *Dannelse* hedder en antologi, hvis bidragydere alle er ansat ved Aarhus Universitet. Og det er det særlige ved bogen. Bogen er dermed med til at 'bench-marke' Aarhus Universitetet på markedet. Den er et stykke videnudveksling. Og det er et flot initiativ, som en studerende, Martin Blok Johansen, har taget. Det skal han roses for.

Det var Bertel Haarder, som i begyndelsen af 1980'erne gjorde det muligt – igen – at tale om almindelse. Før den tid blev dannelse altid identificeret med det borgerlige. Og denne identifikation dukker op flere gange i antologien.

Senere blev ordet dannelse erstattet af kultur; der igen blev afløst af værdi, der igen blev afløst af kompetence, der igen blev afløst af videnudveksling. Denne bog behandler alle disse begreber på nær det sidste nye.

I det 19. århundrede og ind i det 20. var universitetet et statsligt dannelsesuniversitet, som producerede dannelse og sendte dannede mænd ud i landet for at udbrede den til et folk uden dannelse. Dannelse var en kombination af fornuft og rødder; det franske og det tyske; civilisation og kultur eller, som det ofte hedder i bogen her: Uddannelse og dannelse.

Den nye universitetslov forsøger, skønt tiden er til forandring, at

fastholde denne ide for at berolige De Konservative og Kristeligt Folkeparti.

“Universitetets kultur- og værdibærende rolle skal opretholdes.” Sådan hedder det. Det siges også – nu – at det skal frembringe og formidle viden – og netop ikke videnskab – og kompetencer til samfundet. Dannelse indgår altså ikke i det ny forslag.

2. Dannelse forudsætter en mangel hos dem, der skal dannes. For hvis alle selv kan danne, har ingen brug for dannelse. Dannelse er i dag selv-dannelse. Ingen mangler noget. Alle føler sig som marker, der ikke har brug for gødning, kemi, dvs. kultivering. Ukrudt er også godt, selvom bogen er finansieret af penge fra ukrudtsbekæmpelse – Cheminova.

En lang række forskere skriver altså om dannelse set fra de fag, som de repræsenterer. Der mangler én ting i bogen. En overvejelse over det gamle dannelsesbegreb, dvs. dannelse som pli, som maner og som form. Vi forbinder i Danmark dannelse med enten Emma Gad eller Hartvig Frisch – enten med gode vaner eller blot gamle vaner.

Flere steder i landet er man begyndt at undervise i almindelig dannelse i betydningen ’god opførelse’. Men ingen af bidragyderne mener, at det har med dannelse at gøre. Det har det. Det er dannelsens etiske side. Når man er dannet, lader man som om, man er god, hvad man ikke er.

Aarhus Universitet er et i ekstrem

grad udannet universitet i æstetisk forstand. Det er præget af, hvad en tidligere professor K. E. Løgstrup kaldte formløshedens tyranni. Det ses på medarbejderne. Denne formløshed kommer ikke mindst til udtryk på humaniora. Der er der ingen sans for det teatraliske, det æstetiske eller det rituelle – ikke engang på faget dramaturgi. Se blot på den måde et ph.d. forsvar foregår eller en eksamen eller en modtagelse af studerende. Puritansk er det – med alle medvirkende i smagløs påklædning. Professor Hans-Jørgen Schanz har forslået, at der i det mindste blev indført en dress-code for medvirkende. God ide. Aarhus Universitet trænger til dannelse. Nu har jeg så sagt, hvad bogen mangler. Dannelse. Eller sans for det ydre.

I stedet har den masser af indhold

3. Ordbogsopslag spiller en stor rolle i *Dannelse*. Redaktøren gør det i sin indledning med den konsekvens, at bogens allerførste ord er blevet det russiske ord for dannelse “obraso-wanije” – hvori gemmer sig ’obras’, altså billede. Og billedet genfinder vi i mange ord for dannelse ikke mindst jo i Bild-ung. Uden på bogen er billedet “Skolen i Athen”, der findes på Vatikan-museet. Vi er i trygge græsk-romersk-katolsk-europæiske omgivelser. Hvad med det arabiske dannelsesbegreb – har det også med billede at gøre? Kun et sted tages der hensyn til, at vi også lever med forestillingen om et multikulturelt

samfund, nemlig hos samfundsvidenskabens repræsentant, Jørgen Poulsen. Han taler om multikulturelle kompetencer.

Kunsthistorikeren Hans Jørgen Frederiksen, der selv er katolik, bidrager med et "Kunst er dannelse!", som næsten ikke handler om billeder. Og der er ingen vaklen: Dannelse er et værn mod nihilisme. Frederiksens eksempler er tankevækkende: Mystikeren Kandinsky og den engelske litteraturkritiker C.S. Lewis, som var antimodernist om en hals og mente renessancen var en fejltagelse. Frederiksen har vovet pelsen og ikke blot refereret, hvad andre har sagt om dannelse i ordbøger og leksika, som mange af hans kollegaer.

Hvad finder man dér? Hvad ordet har betydet i Europa. Men der er også noget andet på færde i Dannelse. Den indeholder bidrag fra "videnskabelige medarbejdere" og handler dermed om, hvordan man kan "fremstille" eller "frembringe" (ordet fra regeringens ny lov) dannelsesbegrebet. Den er dels konstativ og dels performativ. Der er nogen, der fortæller, hvad andre har ment, men der er også nogen, der selv mener noget, som andre bør mene.

Tidligere rektor, kirkehistorikeren Henning Lehmann, der dog har forsøgt at skabe nye ritualer, drager en konsekvens af sine ordbogsopslag. Han vil forbinde dannelse med uddannelse. For han gør opmærksom på noget tankevækkende. Engelsk og fransk har ikke ordet dannelse uden

et ud- foran. Altså man kan ikke sige "ducation" kun ex-ducare. Og dannelse hedder på engelsk culture eller liberal education.

Digteren og semiotikeren Per Aage Brandt fremstiller selv eller opfinder som Frederiksen et dannelsesbegreb. For lang tid siden skrev Brandt en artikel om vejen fra dannelse, over uddannelse til omdannelse. Det var dengang, der var studenteroprør. Da skulle universitetet hverken danne eller uddanne, men omdanne. Brandts titel er anti-aktivistisk: Humanistiske meditationer. Han har dog ikke meget til overs for uddannelse. Han står på den æstetiske dannelses parti. Humanisten i dag er, siger han spydigt med et udtryk, der viser, at han er en af vore førende lyrikere: "En filantropisk medieforsker (s. 323)." Det betyder en halvstuderet røver eller bachelor. Men et universitet kunne også danne: "forme mennesker i en bestemt retning". Det lyder lidt som hans gamle drøm om omdannelse. Lehmann er praktisk. Brandt æstetisk. Frederiksen moralsk. De fleste i bogen er praktiske.

4. Videnskabshistorikeren Helge Kragh begynder også med at slå ordet op. Han er en af de få, der tør sige, at et dannet menneske er kultiveret. Ikke underligt er det ham, der omtaler den berømte debat om forholdet mellem de to kulturer, der blev igangsat af den fallerede fysiker, den dårlige romanforfatter og den socialdemokratiske politiker C.P. Snow.

Helge Kragh bringer denne diskussion videre på en meget frugtbar måde. Han argumenterer for, at der nok er sket en lille opblødning i forholdet mellem de to, men stadigvæk er det sådan, at kun humaniora anses for at være kultur eller dannelse. Og det har han ret i. Han ser ikke mulighed for at lade de to kulturer smelte sammen til en tredje. De har hver deres "særpræg". Naturvidenskab er ikke dannelse, hvilket ikke er naturvidenskabens skyld, men 'kulturens'. Jørgen Poulsen, der selv er repræsentant for den tredje kultur, mener kun, at der er to kulturer på et universitet. Han kan dog ikke bestemme sig til om universitetet er et samfund eller et fællesskab (det er det første). Han synes at mene, at de to kulturer skal være fælles om noget – altså forsøger han at gøre universitetet til et *Gemeinschaft*.

Historikeren Steen Busck siger undskyld. Han var selv med til at afskaffe det overblik, som gjorde, at alle vidste, hvem Niels Ebbesen var. Fælles viden om historien er forsvundet. Jeg tror nu ikke, at det var hans skyld, det skete, men historiens egen. Nødvendighed af stål. Steen Busck fortæller en historie i tre dele; for det gør historikere. Først var der dannelse, så forsvandt den, og nu er den dukket op igen. Den var der, dengang alle havde læst A.D. Jørgensens *Fyrtøve Fortællinger af Fædrelandets Historie*; det vil sige, da historie var fortælling. Steen Busck forklarer selv på bedste vis, hvorfor Niels Ebbesen

"afgik ved døden" (s. 61): Fællesmarkedet (1957) blev et første skridt i "nationalismens nedtur" (s. 59). Den nødvendige historiefortælling findes ikke mere, fordi nationalstaten er under afvikling. Det er stort set kun Busck, der har det aspekt med om nationalstaten.

Busck er pessimist, og hans eneste håb er ikke til universitetet, men til Folket – "det politiske liv i befolkningen", som han omskriver det til. Busck fremstiller ikke et nyt begreb; han ved, at det kan man ikke bare gøre, sådan som Frederiksen og Brandt tror. Busck er praktisk som Lehmann.

Psykologen Jan Tønnesvang forbinder som Henning Lehmann dannelse med uddannelse. Og han betjener sig ukritisk af moderne pædagogisk jargon. F.eks. det rædselsfulde ord "tilværelseskompetence". Gid jeg aldrig måtte få sådan en. Bedre er hans beskrivelse af skolen (Folkeskolen) som "dannelsesfremmende uddannelse". Hvad er så dannelse ifølge psykologen? Det er "selvbestemmelse", dvs. selvdannelse. Tønnesvang har forkærlighed for skemaer med pile, men den slags springer jeg altid over. Det er sjovt at se, at de gamle sovjetpsykologer stadig holdes i live på Psykologisk Institut. Jeg troede, de røde var ligeså døde som Niels Ebbesen.

Jeg mangler dog et samfundshistorisk perspektiv, sådan som det findes hos Steen Busck. Det er ikke let at vide, hvor den skole er, som

Tønnesvang taler om, og om hvorfor staten har den. Han mangler politisk dannelse. Dannelse, hvad det så end er, er for Tønnesvang nyttig. Uddannelse har ophævet dannelse i sig.

5. Jeg kunne godt lide matematikeren Tage Bai Andersens frækhed. Hvis I vil tale med mig, fordrer jeg, at I har så megen viden om mit fag, at vi kan føre en fornuftig samtale om det. Det er matematisk dannelse. Den har jeg ikke, men jeg kunne nok godt forstå hans indlæg. Her kommer nytteaspektet ind i debatten, men også noget andet. Bai Andersen er ikke i tvivl om, at matematikken er universel. Det var dejligt at høre, for det mener de ikke i USA, hvor der også undervises i Mayan mathematics. Dog skuffer han mig til slut. Han trækker pludseligt tæppet væk under alt, hvad han har sagt. Der har kun været tale om "subjektive definitioner". Han kunne godt bruge lidt filosofisk dannelse. Hvis den findes.

Anne Marie Pahuus repræsenterer filosofien, men hun adskiller dannelse fra uddannelse og knytter så dannelse til forsøget på at blive lykkelige – eller få et "godt liv" som det lyder i et sprog, der minder om forsikringsverdenens. Hun fremstiller derefter en "dannelsesfilosofi" med udgangspunkt i to traditioner: Dels den der siger, at vi har alle muligheder i os (det kompetente barn) og dels den konservative, som siger, at vi kun er noget i kraft af de fællesskaber, vi indgår i – altså kultur. (Og det er gan-

ske tankevækkende, så ofte Herder dukker op i denne bog). Pahuus laver så en syntese af de to traditioner ved hjælp af Jürgen Habermas og Hannah Arendt, men ender til sidst hos Aristoteles. Ham fik de åbenbart ikke helt gjort kål på ved middelalderens slutning.

Idehistorien er repræsenteret ved Morten Haugaard Jeppesen og Jens Erik Kristensen. De skriver ikke kun om dannelse, men om tysk Bildung. De ved, hvad de taler om af en grund: De er eksperter i dannelse, især som den tog sig ud i Tyskland, da dannelsesuniversitetet i sin tid blev til, og hvor Bildung var enheden af det nationale og det rationelle; det tyske og det franske. De adskiller sig fra filosofen, for de er nemlig historiske og har ikke en syntese eller et "bud" på, hvad dannelse så er.

De skriver om det universitet, som vi for tiden er ved at afvikle. Men det afholder de to historikere sig fra at tale om. De slutter: "Det er imidlertid en anden historie (s. 119)." Hvad? Når dannelsen institutionaliseres i statslige dannelsesanstalter. Er universitetet en anstalt? Regeringen kalder det en "central samfundsinstitution". Konklusion: Dannelsesdiskussioner handler om, hvad ideen med et universitet er.

Juraprofessor Stig Jørgensen er en dannet jurist. Det kan han ikke skjule i sit bidrag, der indleder med at diskutere den tysk retslærde Savigny. Her blev retten national. Han nævner, at jurister sjældent er populære, fordi de

altid har distanceret sig fra følelsen for at tjene retfærdigheden. Det ved jeg nu ikke. Jeg er da glad for, at der endnu findes jurister, der vil angribe ideen om retsfølelse.

Stig Jørgensen kombinerer ligesom Henning Lehmann dannelse og uddannelse; det fornøjelige med det gavnlige, kultur med kompetence. Han mener også, at juraen er en tolkende videnskab i modsætning til naturvidenskaben, hvormed han også kommer ind på debatten om de to kulturer ligesom som flere andre.

Så føjer han noget meget interessant til: Retsvidenskaben er generaliserende og dermed heller ikke humanistisk. Humanistisk videnskab kun kan tage sig af enkelttilfældet (det såkaldt idiografiske). Hvis det er sandt, så er Per Aage Brandt ikke humanist. Og hvordan mon den altid generelle lov kan bruges, når hin enkelte står over for loven – det er nok også en anden historie.

6. Teologien er fraværende fra bogen. Ganske vist er H.C. Wind teolog, men han repræsenterer i bogen religionsvidenskaben. Det er ikke, fordi han ikke gør det endda særdeles godt, men alligevel savnes teologien, som er den ældste videnskab og årsagen til, at vi fik universiteter. Også hos Wind er den tyske dannelsestænkning i centrum – som for mange andre humanister. Wind tager fat i begrebet 'dannelsesflister'. Betydningen af det udvikles i forhold til både Kierkegaard og Nietzsche. Og

på den måde kommer flisteren til at minde om, hvad Brandt kaldte den 'filantropiske medieforsker'. Wind definerer det som en "korruption af dannelsestanken"; hvilket vel indebærer – nostalgisk – at der er eller var en ægte dannelsestanke. Wind følger dannelsesbegrebet – det uægte? – op til i dag, hvor det er blevet oversat til kompetence. Winds bidrag står dermed som det stik modsatte af psykologen Jan Tønnesvangs.

Finn Olesen går lidt andre veje i sine uhyre fascinerende refleksioner over dannelse og teknologi – om alle de nye kunstige virkeligheder. Han går tilbage til John Locke og diskussionen om primære og sekundære kvaliteter. De sidstnævnte, farve og skønhed, som er ting, 'the mind' tillægger naturen for at gøre den interessant. Locke er for Finn Olesen ophavsmand til den radikale adskillelse af os fra virkeligheden og teknologien. Nu viser det sig, at det vi har arvet fra oplysningstid og romantik ikke gælder længere: det vil sige sådan noget som selvet, individualitet og subjektiv erfaring. Individualisme kalder han en "similium" (s. 159). Det ville vi nu godt have hørt lidt mere om. Også han når – ligesom Wind – frem til kompetencebegrebet, som det der har erstattet dannelsesbegrebet. Olesen har visse kritikpunkter. Ikke over for kompetencebegrebet som begreb, men fordi dem, der bruger det, fastholder ideen om et subjekt eller det ansvarlige autonome individ, for det findes ikke

ifølge Olesen, der hellere vil tale om hybrider f.eks. mellem mennesker og maskiner. Ikke-menneskelige kollektiver er også aktører for Finn Olsen. Måske skulle vi spørge, om en maskine kan være dannet. Den forurener jo mindre end mennesket.

Finn Olesen indledte med en diskussion af nye virtuelle virkeligheder – cyberspace og lignende. De er jo teknologiske realiseringer af romantikkens drøm om en anden verden eller natur, skabt af fantasien.

Litteraturhistorikeren Per Dahl argumenterer for, at kunsten er eller var et sted, hvor man kan efterprøve ting, som man ikke kan i virkeligheden. Han gør dermed litteratur til en slags primitiv (i forhold til computer-skabte verdener) virtual reality. Dermed identificerer han litteratur med fiktion, hvad der nok må betegnes som en reduktion. Dahl gennemgår nogle morsomme advarsler mod at læse romaner bl.a. med citater fra Jens S. Sneedorff. Per Dahls indlæg er ganske aktuelt som et politisk indlæg, for det handler i virkeligheden om, hvor meget staten skal blande sig i dannelsen. Når Sneedorff er med, er det, fordi han troede på den stærke stat. Han modstilles med Wilhelm von Humboldt, der som ung skrev et skrift om, at staten ikke skulle blande sig i individets dannelse. Humboldt var minimalstatstilhænger (det siger Dahl dog ikke). Per Dahls bidrag passer på den måde fint til de andre i antologien, der behandler forholdet mellem dannelse og uddannelse, der

hos Dahl omtales som den “nødvendige kollision”. Men hvad er forholdet mellem poesi og dannelse i dag? Det får vi ikke svar på. Det er slående, hvor mange – især humanister – der forbliver i det 19. århundrede. Jens Hougaards bidrag supplerer Dahls ganske fint, men også han koncentrerer sig om fortidens litteratur. Hos Hougaard, som hos Høiris, spiller klassebegrebet endnu en rolle. Derfor er det forholdet mellem borgerlighed og dannelse, der er i centrum. Og det var denne sammenvævning af de to der senere førte til, at det almene blev kritiseret for ikke at være alment, men klassespecifikt. Dannelsesbegrebet blev først befriet fra klassetænkningen efter 1989. Hougaards bidrag er en meget stofrig analyse af en lang række især danske tekster. En hel lille litteraturhistorie, hvor temaet er dannelsen i litteraturen og ikke litteraturens bidrag til dannelsen af borgerne i skolen. Og igen: Er der ikke sagt noget om litteratur og dannelse i det 20. århundrede? De to litterater viger uden om den helt aktuelle situation: at litteratur ikke længere er et centralt eller det centrale dannelsesmiddel.

7. Antropologen Ole Høiris diskuterer dannelse i forhold til de to helt centrale begreber i nutidens debat: partikularisme og universalisme. Eller med andre ord forholdet og modsætningen mellem kultur (tradition) og civilisation (modernitet), mellem tysk og fransk. Her passede litteraturen fint ind, for den var partikularistisk. Dansk, f.eks.

Der var, som Høiris siger, ikke plads til dannelsen i oplysningsprojektet. Den modsætning, som han belyser, er den samme som den mellem dannelse og uddannelse og i regeringens nye udspil den mellem universitetet som kultur- og værdibærende og universitetet som central samfundsinstitution.

Det "partikularistiske projekt", som Høiris kalder det, havde dannelse som det centrale. Høiris er gammel marxist og hans fortid dukker op. Dannelse taler man om i krisetider; civilisation i højkonjunktur-tider, siger han. Her har vi en glimrende forklaring på, hvorfor regeringens nye ide om universiteterne underbetoner dannelse. Det går for godt. Rige er ikke dannede, som vi husker fra E. M. Forsters roman *Howards End*. De er nødt til at gifte sig med dannede kvinder med tyske navne – søstrene Schlegel – og uden penge. I *Howards End* bliver civilisationen gift med kulturen. Kan man være nyrig og dannet? Høiris svarer vist ikke. Jeg erindrer om, hvordan bogen her er finansieret. Uden kemi, ingen kultur.

Kan der også siges noget om dannelse, når man ser den fra Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet? Ja, det kan der. Dette er det tredje af de tre oprindelige fakulteter (det teologiske og det juridiske er de to andre).

Det er Berit Eika og Christian Aalkjær, der skriver. Også de deler op i to: Uddannelse og dannelse. De kalder det blot 'de håndværksmæs-

sige færdigheder' (og det naturvidenskabelige) på den ene side og dannelsesaspektet, som de kalder det, på den anden. Dette aspekt er relevant i læge-patient samtalen og i ideen om "lægekunst". Her dukker det allestedsnærværende ord "kompetence" op. Dernæst er der etik og holdninger i forhold til spørgsmål som abort og dødshjælp – endelig er der spørgsmålet om ressourcernes fordeling. Eika og Aalkjær berører også, at dannelse kunne have noget med kendskab til musik og litteratur at gøre; dog mener jeg, de idealiserer 'det humanistiske', som de forbinder med 'idealer'. Læger er da langt mere humanistiske end 'humanister'. Det er de højere fakulteter, som Kant kaldte dem: Medicin, jura og teologi – der er 'humanistiske' i betydningen 'gøre godt'. Lægerne hjælper, når vi har ondt i kroppen, juristerne i økonomien og teologerne i sjælen, men humaniora bidrager ikke til at gøre folk gladere – det gode liv – men gør ofte folk ulykkelige. Hvem får det godt af at læse Nietzsche eller absurd drama?

Teater og musik må have med dannelse at gøre. Men der er nu ikke meget drama hos dramaturgen Niels Lehmann; dramaet repræsenteres i hans indlæg af A. Artaud, der tildeles rollen som rationalitetskritiker og lidt af en primitivist, medens Karl Popper får rollen som kritisk rationalist. Det er Niels Lehmanns udgave af kultur versus civilisation, men han vil ikke som filosofen vælge den ene eller den anden eller lave en syntese

af de to. Han forlader modsætning og bekender sig som en god liberal pragmatist. Og det er ganske befriende. Så han slutter med at gøre både rationalisten og anti-rationalisten til pragmatister.

Musikken står Kirsten Sass Bak for. Hun er ganske kontant. Om musikken har med almindelse at gøre kan kun besvares "empirisk", siger hun. Hun fortæller i forlængelse heraf om den rolle som musikken har spillet i kulturen og uddannelses-systemet. Som en af de få i antologien taler Kirsten Bak om, at musikalsk dannelse har at gøre med en bestemt musiksmag: "den gode!"

På bagsiden af bogen står der, at den giver mange bud på, hvad dannelse kan være, for det definitive svar findes sandsynligvis ikke. Det kan være sandt nok, men man kan lære af Kirsten Sass Bak. Man kan svare empirisk. Hvor findes svaret? I loven og det vil sige i Tid til forandring for Danmarks universiteter udsendt af regeringen uden støtte fra Dansk og Socialistisk Folkeparti. Og i den nævnes ordet dannelse ikke. Det er dannelse i virkeligheden.

Hans Hauge

Smagfuld gryderet

Lars Fr. H. Svendsen, Ondskabens filosofi, oversat af Joakim Wrang, Forlaget Klim, Århus 2002, 223 s., 245 kr.

Hvad er ondskab idéhistorisk betragtet, hvilke former for ondskab står vi overfor i dag, og hvad skal man gøre ved den? Det er ikke mindst spørgsmål som disse, der rejses og forsøges besvaret i Lars Fr. Svendsens nye udgivelse Ondskabens filosofi. Bogen består af forord, indledning, samt tre hovedafsnit. Først behandles det onde i første hovedafsnit, Ondskabens teologi, i et idéhistorisk perspektiv og med udgangspunkt i theodicé-problemet, hvorefter den i andet afsnit, Ondskabens antropologi, inddeles i fire overordnede typologier. Dette peger igen frem mod bogens egentlige hovedbudskab eller tema, nemlig sidste afsnits (Ondskabens problem) aktualisering af det onde ud fra en praktisk synsvinkel. Bogen slutter med et efterord og en epilog, hvor der knyttes an til begivenhederne omkring 11. september 2001. Derudover er der et udførligt appendiks i form af ikke mindre end 742 noter (!).

Resumé: I forordet til Ondskabens filosofi tager forfatteren afstand fra tidens æstetisering af det onde, idet han her henviser til sit eget tidligere værk om Kedsomhedens Filosofi. Den omsiggribende æstetisering er et problem, hævdes det, i stedet gælder det om at tage det onde alvor-